

FILOSOFIE

clasa a XII-a

Frecvență Redusă

prof. Ionescu Madalina

Filosofie

I. FILOSOFIA

* Filosofie și viață

Termenul *philosophia* a apărut în secolul al V-lea î. H. (secolul lui Pericle). În aparență, filosofia nu îmbunătățește cu nimic viața omului. Este cunoașterea de dragul cunoașterii; totuși, perenitatea filosofiei se poate explica prin etimologia termenului, care conduce la un posibil răspuns: **philo** înseamnă iubire sau prietenie, iar **sophia** – înțelepciune, cunoaștere autentică, esențială. Astfel, prin filosofie se înțelege iubirea de înțelepciune. Platon spunea că filosofia este *suișul sufletului către locul inteligibilului*.

Platon (c. 428-c. 348 a. Ch.): mitul peșterii: într-o peșteră, oamenii legați privesc, pe un perete, umbrele produse de obiecte perindate prin fața unui alt foc aflat în spatele prizonierilor. Umbrele sunt considerate de prizonieri drept singura realitate. Această etapă reprezintă lumea simțurilor, în care se confundă falsitatea cu adevărul, umbra cu esența. Eliberarea unui prizonier către cunoașterea focului care produce umbrele și a Soarelui din afara peșterii simbolizează esența sufletului: a contempla inteligibilul (Soarele). Platon a afirmat că filosofia este o *artă a răsucirii*: dinspre simțuri spre ceea-ce-este.

Baruch Spinoza (1632-1677): considera că filosofia asigură libertatea și fericirea omului; după cum demonstrează Spinoza, Dumnezeu este identic cu lumea, adică toate lucrurile sunt în Dumnezeu și Dumnezeu este o ființă necesară, deci tot ceea ce există se supune naturii necesare a lui Dumnezeu. O înțelegere adecvată a legilor necesare este o înțelegere a naturii lui Dumnezeu. Spinoza convertește necesarul în libertate: dacă tot ceea ce există trebuie să se supună lui Dumnezeu, ar însemna că această necesitate înseamnă lipsa libertății, dar Spinoza considera că oamenii pot fi liberi dacă înțeleg ca supunerea față de legi este o supunere față de Dumnezeu.

Lucian Blaga (1895-1961): considera că filosofia deține intuiții a tot ceea ce este; în concepția sa, filosofia este urmată de o *conștiință filosofică*: interogarea asupra modului în care filosofia se distinge de știință și de artă.

Bertrand Russell (1872-1970): spre deosebire de știință, care se bazează pe experiență, pe răspunsuri exacte, prin filosofie se dobândește *cunoașterea critică*, dar cunoașterea critică prin cercetare a principiilor presupuse de știință nu conduce la soluții exacte, ci la *incertitudine*. Aceasta are două consecințe: a) atitudinea critică elimină prejudecățile; b) incertitudinea determină un interes permanent pentru căutarea certitudinii.

Pentru mulți gânditori, filosoful se distinge de omul obișnuit, pentru că el trăiește într-o altă lume, în lumea abstractă a ideilor. Există numeroase întrebări la care filosofii încearcă să răspundă: *Ce este fericirea? Ce este sufletul? Ce este libertatea? Ce este timpul? Etc.* S-ar putea spune că filosoful este un specialist al întrebărilor.

Filosofia nu-și propune să ofere învățăminte practice de un fel sau altul. Cel care se așteaptă la asemenea beneficii n-a înțeles care este menirea acesteia: de a oferi modalități exemplare de gândire. Filosofia nu oferă soluții definitive pentru viață; tocmai de aceea cineva spunea la un congres mondial de filosofie că această disciplină nu ne ajută nici măcar să fierbem o varză. Cu alte cuvinte, filosofia nu a avut niciodată un rost în viața oamenilor dacă nu a devenit o activitate *individuală*.

În *Problemele filosofiei*, Bertrand Russell spunea, printre altele: *De fapt, valoarea filosofiei trebuie căutată în mare măsură tocmai în incertitudinea ei.*

II. OMUL – FIINȚĂ ȘI EXISTENȚĂ – ONTOLOGIA (problema ființei în sine și a raportului dintre ființa în sine și gândire)

1. Abordarea filozofică a naturii umane

Reflecția asupra omului este miezuloricării demers filozofic. Ce sunt eu? Cum se explică existența mea? Are viața vreun sens? Ce este moartea? Sunt întrebări la care oamenii caută răspunsuri pentru a-și menține echilibrul interior și stima de sine. Un teolog creștin, de pildă, ne va aminti că omul este ființa creată de Dumnezeu după chipul și asemănarea sa, ca este supus păcatului original și că Isus Hristos l-a mântuit prin jertfa sa. Pentru unii oameni acest răspuns este cel așteptat; alții consideră că dacă vrem să știm ce este omul, trebuie să ne adresăm științelor care îl cercetează: psihologia, antropologia, sociologia, științele medicale etc.

Cunoaște-te pe tine însuși era maxima de căpătâi a lui Socrate și a fost comentată în variate moduri. După două milenii și mai bine după Socrate, filozoful **Immanuel Kant** argumenta că întregul domeniu al filozofiei se poate reduce la patru întrebări:

1. Ce pot să știu?
2. Ce trebuie să fac?
3. Ce pot să sper?
4. Ce este omul?

Kant spunea că primele patru întrebări se raportează la ultima; nu am putea ști întinderea cunoașterii noastre, nici ceea ce suntem datori să facem, nici ce putem spera, dacă nu am înțelege mai întâi ce este omul.

Aristotel (384-322 a. Ch.) considera că existența omului deține un scop, acela de a trăi laolaltă cu semenii săi în vederea unei vieți bune, dar aceasta nu se poate obține, decât în măsura în care oamenii sunt parte componentă a unui *stat*. Prin *stat*, omul își manifestă propria natură: *sociabilitatea*. Cu alte cuvinte, natura umană este una socială. Astfel, se naște teoria naturalistă: instinctul pentru comunitate este înscris în însăși natura omului. Prin *stat* existența își află împlinirea.

Jean-Jacques Rousseau (1712-1778): până la Rousseau, teoriile politice considerau că sufletul omenesc era modificat în interiorul societății, într-un stat; Rousseau se întreba dacă această modificare poate cauza fericirea sau nefericirea omului; el considera că *starea naturală* a omului (starea primitivă, în care toți oamenii sunt egali) este mult mai benefică decât *starea socială* (într-un stat, care presupune inegalitatea dintre oameni). În concepția sa, abandonarea stării naturale era un regres pentru om. Omul sălbatic, lipsit de cunoștințe inutile, supus doar inegalității naturale de vârstă, sănătate sau putere, este modelul naturii umane perfecte. Este natura umană a unui Robinson Crusoe primitiv, singur, dar fericit. El mai spunea ca *cea mai folositoare și cea mai puțin înaintată dintre toate cunoștințele omenesti mi se pare ca este cea despre om*.

Fericitul Augustin (354-430) a avut o concepție creștină despre natura umană: omul este o creație divină. Augustin dezvoltă această idee, pornind de la textul biblic, Geneza 1:26 : *Și Dumnezeu a zis: Să facem om după chipul și asemănarea Noastră*; prin urmare, omul este o imagine a lui Dumnezeu. Augustin o prezintă ca Trinitate, formată din Dumnezeu Tatăl, Isus și Duhul Sfânt. Augustin distinge între *omul interior* – sufletul și facultățile sale orientate spre cunoașterea ideilor eterne și *omul exterior* – aspectul carnal.

Filosofie

Blaise Pascal (1632-1662): în concepția sa, omul este o ființă care își recunoaște limitele sale, care pot fi stabilite prin comparație cu ceea ce există în afara sa; astfel, natura umană este o limită permanentă, cunoscută prin *rațiune*. Pascal spunea că omul este *nimic în raport cu infinitul, tot prin comparație cu neantul*, paradoxul existenței umane.

Rene Descartes (1596-1650): considera că esența omului este *cugetarea; gândesc, deci exist*; mai mult, potrivit lui, omul e alcătuit din trup și suflet, dar acestea fiind două *substanțe* diferite; aceasta însemna că spre a înțelege ce e trupul, nu este nevoie să înțelegem ce e sufletul și invers; dar cugetarea, gândirea caracterizează sufletul, nu trupul; așadar, când vorbește despre om, Descartes are în vedere sufletul, ca și cum omul nu ar fi în corpul său.

2. Sensul vieții

Ne preocupă sensul vieții ori de câte ori căutăm o motivație pentru a trece de anumite obstacole majore, cum ar fi cele întâlnite în așa-numitele *situații-limită*. Despre sensul vieții este vorba atunci când ne întrebăm dacă felul în care ne trăim viața este cel optim, dacă viața are un temei ascuns, sau dacă această viață are continuitate într-o viață viitoare. Întrebările despre sensul vieții sunt determinate și de o mulțime de contexte, cum ar fi cel social-politic, economic, teologic, sau de experiențe, precum aceea a morții, în general, sau a unei persoane dragi.

Sub aspect creaționist-religios, sensul vieții este dat de viața viitoare.

Albert Camus (1913-1960): considera că viața are un climat absurd, care induce sentimentul de revoltă împotriva existenței lipsită de sens, dar plină de durere; după Camus, mărturisirea că viața îl depășește pe om, ar fi fost sinuciderea; tot el a afirmat că *lumea nu-i în ea însăși rațională* și că mereu există o *confruntare între acest irațional și nemărginită dorință de claritate*... El spunea că soluția experiențelor absurde este menținerea conflictului dintre conștiința umană și iraționalitatea lumii.

Totuși, în *Dincolo de bine și de rău*, Friedrich Nietzsche spune că *trebuie să pătrundem temeinic până în străfunduri și să ne stăvilim toate slăbiciunile sentimentale*...

III. MORALA

Morala este ansamblul normelor de conviețuire, de comportare a oamenilor unii față de alții și față de colectivitate; disciplină științifică care se ocupă cu normele de comportare a oamenilor în societate. Cele trei interogații ale moralei sunt: Care dintre acțiuni sunt bune și care sunt rele? Care este scopul suprem al acțiunilor mele? Ce trebuie să fac?

1. Binele și rău

Nietzsche descoperă că prin *bun* se născădea ideea de distincție, de noblete, pe când *răul* născădea vulgarul, grosolanul, josnicul; el mai spunea că nu există nici o certitudine că omul care este considerat bun este într-adevăr bun, iar cel apreciat ca fiind rău nu este bun; în morala kantiană, binele moral înseamnă împlinirea datoriei; pentru Nietzsche, binele și răul sunt înțelese din perspectiva celor două tipuri de morală: *morala de stăpân* (voința puternică) și *morala de sclav* (voința slabă); morala de sclav consideră că mila, compătimirea, modestia, etc. nu sunt decât valori *utile* pentru a îndura povara existenței; sclavii sunt mereu preocupați de libertate și fericire, *inutile* pentru cei puternici, stăpâni; oamenii puternici nu visează la o fericire artificială; fericirea celor slabi, a sclavilor este o *amețire, o liniște*.

...În orice acțiune sau în orice decizie, **BINELE reprezintă scopul, pentru că în vederea lui se fac toate celelalte. (Aristotel)**

2. Teorii etice, morale

Etica este teoria filozofică asupra moralei; ea încearcă să răspundă la întrebarea: ce fel de lucruri sunt bune sau rele și de ce?; a forma o colecție de convingeri morale și a arăta ca regulile morale funcționează, înseamnă a construi un sistem etic. G.E. Moore afirma că *etica este cercetarea generală a ceea ce este bun...*

a) Etica teleologică. Eudemonismul (desăvârșire, fericire, pune la baza moralei năzuința spre fericire).

* **Eudemonismul rațional:** în ce constă binele și ce îl definește pe om ca specie?

Potrivit lui Aristotel, binele este *scopul* tuturor acțiunilor omului; *activitatea* se manifestă ca acțiune morală dacă este conformă cu virtutea; aceasta este cu atât mai desăvârșită cu cât omul o poate practica permanent.

Aristotel considera că *fericirea* este *scopul* pe care îl vrem în sine; ea împlinește natura rațională a omului și depășește statutul plăcerii și pe cel al bogăției.

- **Eudemonismul religios** susține că Binele suprem este Dumnezeu; pentru Augustin din Hippona, eudemonismul este *pacea dintre om și Dumnezeu, pacea dintre oameni*; chiar dacă în această viață fericirea se atinge doar fragmentar, există însă o fericire viitoare; î nom coexistă *omul exterior* – dedicate lumii senzoriale și *omul interior* – care caută divinitatea; acesta din urmă deosebește bucuria de adevărata fericire.

b) Etica teleologică. Hedonismul. (scopul cel mai înalt al vieții este plăcerea, eliberarea de suferință).

Hedonismul este întemeiat de Epicur. Pentru o concepție hedonistă, plăcerea este scopul vieții și este considerată un bine natural; plăcerea, care constă în avea spiritul lipsit de orice agitație și corpul lipsit de durere , asigură omului fericire; astfel, valoarea lucrurilor pe care oamenii și le doresc depinde de absența sau prezența plăcerii. Epicur argumentează că principiul plăcerii nu suprimă normele morale; pentru hedoniști, trăirea plăcerii este una morală și pentru că unele plăceri sunt mai valoroase decât altele, înseamnă că nu toți oamenii rezumă plăcerea doar la distracții; așadar, consideră hedoniștii, prin plăcere nu trebuie înseles neapărat sensul rău. Dimpotrivă, spun ei, plăcerea morală este seninătatea înțeleaptă, *judicata sobră* , pentru că înțeleptul o caută și o trăiește ca pe o virtute: cumpătat și cu discreție.

John Stuart Mill consideră că utilitatea este principiul celei mai mari fericiri; acest principiu afirmă că *fericirea este sinonimă cu utilitatea*; Mill precizează ca utilitarismul este o doctrină neegoistă, că fericirea ca utilitate nu contrazice moralitatea, dat fiind că utilitaristul nu caută doar cantitatea, ci și calitatea plăcerilor sau durerilor.

c) Etica deontologică (deontologie: doctrină privitoare la normele de conduită și la obligațiile etice ale unei profesii (mai ales a celei medicale).

Pentru **Immanuel Kant**, creatorul acestui tip de etică, conceptul central de fericire este înlocuit cu cel de *datorie*, ea fiind orice acțiune îndeplinită în mod necesar din respect pentru lege; legea este propria noastră voință, considera Kant, iar voința își dă sieși învățături cărora să se supună; învățăturile (să nu minți, să nu furi.....) trebuie adoptate ca lege universală de întreaga comunitate; astfel, aceste învățături devin *imperative categorice*, adică, o acțiune oarecare a unui om poate deveni o acțiune universală a umanității; împlinirea datoriei este cea mai sublimă obligație; Kant explică faptul că au un

Filosofie

conținut moral acțiunile realizate din datorie, dar care exclud orice înclinație: un om, insensibil fiind la suferințele celorlalți, datorită propriilor suferințe, mai are puterea de a fi binefăcător. Totodată, Kant mai spunea că a respecta rugămintea cuiva de a nu spune familiei sale că este grav bolnav reprezintă o încălcare a datoriei de a nu minți. Așadar, pentru filozoful german, împlinirea datoriei înseamnă respectarea demnității umane.

3. Etica aplicată

Etica aplicată se ocupă de situații concrete, individuale, cum ar fi eutanasia, avortul, drepturile civile ale unor autorități, ecologia, lumea afacerilor, etc.

Conceptiile traditionaliste asupra dreptului moral la viața considera *avortul* un infanticid. Contrar acestei teze, **Michael Tooley** susține că pentru că o ființă să aibă dreptul la viață trebuie să dețină anumite atribute derivate din principiile morale fundamentale.

În cadrul codului moral creștin avortul este considerat un infanticid, prin largirea conceptului de persoană aplicat organismului fetal. După Tooley, o ființă este o persoană dacă este subiect durabil al unor experiențe și stări. Din această perspectivă, este evident că un zigot nu respecta criteriul conștiinței de sine. Dar Scripturile spun clar că avortul este crimă, deci este interzis.

O altă problemă ridicată de etica aplicată o reprezintă *eutanasia* (eu – bine, bună; thanatos – moarte), *ucidere din milă*, adică metoda de a ucide nedureros un pacient aflat în agonie sau suferind de o boală incurabilă. Începând cu Platon și Francis Bacon, care a creat termenul pentru a denumi alinarea agoniei, conștiința se vede pusă în fața unui conflict etic, transferat în domeniul actului medical. Chiar dacă eutanasia are loc în condiții stricte (decizia voluntară a pacientului, absența altor soluții la suferințe considerate insuportabile, acordul altui medic) interogația asupra dreptului unei persoane asupra vieții altei persoane rămâne și azi o problemă persistentă. Din această cauză s-a ajuns la acceptarea mai mult sau mai puțin tacită a *eutanasiilor pasive*, adică permisiunea unui pacient de a muri prin retragerea tratamentului care întreține viața.

Se pune totuși întrebarea asupra moralității *eutanasiilor active*, ținând cont că prin eutanasia pasivă pacientul încă nu evită suferința. Astfel, **James Rachels** consideră că, de exemplu în cazul copiilor care se nasc cu sindromul Down (mongolism) eutanasia pasivă este mai condamnabilă decât eutanasia activă, întrucât pacientul va muri fără posibilitatea de a evita suferința.

4. Etica creștină

Etica creștină este o etică a iubirii față de Dumnezeu și de semenii noștri; manifestarea dragostei față de seamănul tău este o revelație a naturii divine; iubirea față de Creator și *vecin* este echivalentă cu pierderea de sine în dăruirea totală celui alt; iubirea de sine nu presupune reciprocitate, ci dorința de uniune cu Dumnezeu prin iubirea semenului tău; orice act virtuos, asigură pacea sufletului după moarte, prin asigurarea fericirii eterne.

5. Sursele și fundamentele **eticii islamice** sunt legea divină și modelul vieții lui Allah.

IV. POLITICA

Filozofia politică este o ramură a filozofiei care se ocupă cu studiul statului, guvernului, politicii, proprietății, dreptului și aplicarea codului legal prin coerciția autorității; Filozofia politicii înseamnă studiul întrebărilor fundamentale despre stat, guvern, politică, libertate, justiție, proprietate, drepturi, lege și despre impunerea codului legii de către autoritate: ce sunt ele, de ce (dacă) sunt necesare, rațiunea legitimității guvernamentale, care sunt drepturile și libertățile pe care trebuie să le protejeze și

de ce, ce este legea, și care sunt obligațiile sau datoriile pe care cetățenii trebuie să le aibă față de guvernul legitim, dacă au, și când poate fi răsturnat în mod legitim, dacă poate.

1. Libertatea: Omul este libertate (J.P. Sartre)

În sens larg, libertatea este definită ca absență a constrângerii.

G.Gurwitch afirma ca: "libertatea umana consta într-o actiune voluntara, clarvazatoare, inventiva si creatoare, care, calauzita de propriile-i lumini si izvorâta din focul actului însusi, se straduieste sa depaseasca, sa rastoarne si sa sfarâme toate obstacolele si sa modifice, sa întreaca si sa creeze, din nou, toate situatiile".

Spinoza si Hegel afirmau ca : "libertatea este necesitatea inteleasa".

Libertatea poate fi definita ca miscarea prin care trecem de la abandonul fata de ceea ce ne constrânge, la alegeri, decizii si scțiuni. Pentru Marcus Aurelius a fi liber însemna a aspira numai la ceea ce omul poate realiza în viata. Daca exista un secret al libertatii, acesta consta nu în dominarea necesitatii, ci în dominarea propriilor dorinte si aspiratii.

Astfel "libertatea nu e lene, ci întrebuintarea libera a timpului; alegerea muncii si a exercitiului; a fi liber nu înseamna a nu face nimic, ci înseamna a fi singur stapân pe ceea ce faci si pe ceea ce nu faci."

Una dintre experientele umane fundamentale este experienta constrângerii. Existenta oamenilor este o permanenta confruntare cu diverse feluri de constrângere. Pe de o parte constrângerile filozofice sugereaza lipsa fatala de libertate a sufletului omenesc, obligat sa le suporte în permanenta. Acestora li s-au adauat constrângerile sociale, impuse de cel bogat celui sarac, de învingator învinsului, si constrângerile politice, impuse de conducator supusului. Evolutia spirituala a umanitatii a acordat treptat un loc tot mai important constrângerilor morale. În acelasi timp, credinta religioasa, însotitoarea statornica de multe milenii a vietii individului si comunitatii, a exercitat numeroase constrângeri specifice.

Pentru **Epictet**, omul trăiește în două realități: una care nu stă în puterea sa și una care depinde de el și tocmai de aceea, spune Epictet, omul ar trebui sa se afle în posesia secretului libertății, pentru ca și a fi responsabil, a te supune înseamnă să fii liber, alături de realitatea care depinde de tine și față de care nu trebuie să te supui.

Pentru **J. J. Rousseau** *soarta libertății este legată totdeauna de soarta legilor, ea domnește sau piere odată cu ele*. Libertatea nu înseamnă să faci ce vrei.

- **Liberul arbitru** : gândirea creștină recunoaște omului liberul arbitru, adică libertatea de a alege între posibilitățile care i se oferă. **Sfântul Augustin** considera că liberul arbitru nu este lăsat pentru ca omul să ignore normele divine. În concepția sa ,liberul arbitru este darul divin. **Friedrich Nietzsche** este împotriva concepției lui Augustin și afirmă că *ideea liberului arbitru este cea mai dubioasă dintre șmecheriile teologilor*, pentru că oamenii devin dependenți de ei; îi considera pe teologi niște *adeversari înverșunați care contaminează inocența devenirii cu pedeapsă și vină*.
- **Libertate și autoritate**: Puterea autorității trebuie să se exercite în mod legitim și într-un sens precis: orice constrângere asupra unui individ, împotriva propriei voințe vizează prevenirea libertății celorlalți; nu există nici o justificare pozitivă pentru limitarea libertății individuale; în concepția lui John Stuart Mill, individul deține sfera individuală a libertății, care are la randul ei, două componente: cea lăuntrică: libertatea conștiinței, libertatea de gândire și cea exterioară: libertatea indivizilor de a coopera. De asemenea, și societatea deține o sferă :prevenirea conflictelor între indivizi. Armonizarea relațiilor între sfera individuală și sfera societății, se manifestă prin asumarea obligațiilor: omul liber este obligat să nu tranforme libertățile sale în privilegii, prejudiciind libertatea altoraș apoi, societatea

este obligată să garanteze libertatea. Pentru Mill, problema libertății sociale are în vedere și limitarea oricărei forme de tiranie.

2. Egalitate și dreptate

De obicei, folosim termenul *dreptate* pentru a ne referi la reparație, justiție. De regulă, asociem termenului și ideea de *bine*. De pildă, atunci când spunem că *s-a făcut dreptate*, că legea este dreaptă sau nedreaptă. Dreptatea este considerată una dintre trăsăturile fundamentale ale unei societăți bune. Sensul primar al dreptății se referă la modul în care indivizii sunt tratați în societate, de către ceilalți indivizi. Pornind de la intuiția generală potrivit căreia dreptatea înseamnă *a da fiecăruia ceea ce i se cuvine*, ajungem să distingem între *ceea ce i se cuvine omului ca merit* și *ceea ce i se cuvine ca răsplată*. Mai târziu, s-a dezvoltat ideea dreptății *după nevoi*, adică împărțirea bunurilor în funcție de nevoile oamenilor, și nu după merite sau răsplată. **F. Hayek** vorbește despre *principiul egalității șanselor*: oamenii trebuie să fie egali în ceea ce privește șansele care țin de societate, chiar dacă ei sunt inegali în ceea ce privește trăsăturile lor particulare.

În *Republica*, **Platon** afirmă că atâta vreme cât există dreptate, vor lua ființă și alte virtuți: cumpătarea, înțelepciunea, curajul, etc. El consideră că dreptatea este *cea mai frumoasă specie de bine*; după această afirmație, concepția lui Platon despre dreptate capătă un sens etic. Platon respinge **concepția sofștilor** despre dreptate, aceea că nedreptatea este mai profitabilă, iar dreptatea ar fi *o nobilă negliobie*. Ce vor să spună sofștii prin *nobilă negliobie*? Că dreptatea, deși împovărătoare, trebuie practică, pentru ca toți cei ce trudesc față de ea, să fie răsplățiți.

Pentru **Aristotel**, dreptatea expresia *virtuții în întregime*. Filozoful vorbește despre *egalitatea numerică*: în cetate, toți până la ultimul cetățean sunt egali în fața legii. Tot el se pronunță ferm în **Politica**: constituțiile care nu respectă principiul echității sunt corupte.

J. J. Rousseau considera că starea edenică, anterioară oricărei guvernări, era starea lipsită de conflicte și inegalități între oameni, societatea civilă fiind sursa nefericirii oamenilor; el propune ideea unui *contract social*, în vederea realizării unui cadru social în care să se respecte atât libertatea, cât și dreptatea: indivizii participanți își pun în comun drepturile și libertatea, adică libertatea și dreptatea îmi aparțin în măsura în care aparțin și celorlalți.

John Rawls consideră că *echitatea este* conceptul fundamental pentru dreptate și garantează posibilitatea unui *acord* între oameni

John Stuart Mill spunea că sentimentului dreptății îi lipsește puritatea, pentru că ea este izvorâtă din dorința de a pedepsi pe cei care încalcă regulile, deci ea este transformată în *conduită necesară realizării binelui umanității*.

3. Drepturile omului

Drepturile omului sunt considerate atribute ale tuturor oamenilor, fără distincție de sex, rasă, religie, statut sau naționalitate. Transpuse în practică de revoluțiile americană și franceză în secolul al XVIII-lea, **drepturile naturale** (omul are dreptul natural la viață, proprietate și libertate) îmbracă formula de drepturi ale omului o dată cu *Declarația Drepturilor omului și Cetățeanului*, legiferată în contextul Revoluției Franceze de la 1789.

Problema drepturilor omului este legată de ideea *statului de drept* (protejarea libertăților și limitarea arbitrarului puterii) și de problema *intervenției statului* prin asigurarea lor. Într-un stat de drept există un ansamblu de norme fundamentale. *Constituția* este singura normă care nu depinde de o altă normă. Judecătorul este cheia realizării statului de drept, deoarece ierarhia normelor nu ar fi efectivă decât dacă acestea sunt juridic sancționate. Într-un stat de drept, nimeni nu este mai presus de lege. Acțiunile celor care guvernează, cât și a celor guvernați sunt limitate, supuse respectării legii. Statul

de drept se opune unui centru unic de putere, de aceea, în secolul al XVII-lea se vorbea despre separarea puterilor în stat: *puterea legislativă* (de a decide în ce fel trebuie folosită forța statului) și *puterea executivă* (de a veghea asupra aplicării legilor emise și valabile). Formularea clasică a principiului separării puterilor în stat îi aparține lui Montesquieu.

Problema asigurării drepturilor omului este strâns legată de problema intervenției statului în viața indivizilor sau a societății civile. De aceea, s-a ajuns la o distincție importantă: **drepturile negative** (nu fac necesară, sau chiar interzic intervenția statului) și **drepturile pozitive** (presupun intervenția statului în viața oamenilor).

V. CUNOAȘTEREA

1. Opinie și cunoaștere

A cunoaște înseamnă , în primul rând, a deține un adevăr, a fi în posesia unei opinii sau idei adevărate. Dar trebuie să distingem între *a avea o opinie* și *a cunoaște*, adică nici o opinie despre care știm că este falsă, nu va fi considerată cunoaștere; nici opiniile pe care le considerăm adevărate, dar în favoarea cărora nu putem aduce nici un temei, cum sunt cele bazate pe o ghicire inspirată, nu vor fi considerate cunoștințe. Bunăoară, când susținem că afară ninge ne bazăm pe faptul că ne-am uitat pe geam și am văzut că ninge.

Oricât ar fi de greu să le separăm , simpla opinie și cunoașterea nu trebuie confundate. Nici măcar o convingere adevărată nu este cunoaștere atunci când este dedusă dintr-o convingere falsă: dacă printr-o anticipare inteligentă un ziar anunță rezultatul unei bătălii înainte de primirea unei telegrame ce dă rezultatul, cu ceva noroc ar putea anunța ceea ce, mai apoi, să se dovedească rezultatul real și să îi convingă pe cititorii săi mai puțin experimentați. Dar nu se poate spune că ei posedă cunoaștere.

2. Forme de cunoaștere

a) Cunoașterea nemijlocită (a fi imediat conștient de ceva) și **cunoașterea mijlocită** (cunoștințe bazate pe alte cunoștințe, derivare). Bertrand Russell a formulat o distincție apropiată între cunoașterea nemijlocită (când vad sala de clasă, iau cunoștințe prin vedere, nemijlocit, cu sala de clasă) sau directă *descriere* (se exprimă prin enunțuri de genul: *X este roșu*, deci se atribuie proprietăți).

b) Cunoașterea tacită (practică, adică avem anumite cunoștințe, dar nu le putem exprima; spre exemplu, un bun bucătar deține o serie de cunoștințe acumulate prin experiență, care cu greu pot fi exprimate) și **cunoașterea explicită** (cunoașterea exprimată prin enunțuri, o putem exprima). Diferența dintre aceste două forme de cunoaștere a fost exprimată de Gilbert Ryle prin sintagmele **a cunoaște cum** (cunoașterea tacită, să știi să faci un anumit lucru) și **a cunoaște că** (cunoașterea explicită, a avea un set de judecăți pentru care acem temeiuri).

c) Cunoașterea analitică (analiză) și sintetică (sinteză, cercetare)

Immanuel Kant : un enunț este analitic ,dacă nu este bazat pe experiență: dacă noțiunea predicatului este inclusă în cea a subiectului (identitate): *Toate corpurile sunt întinse*; nu trebuie să examinăm nici un corp, pentru că *a fi întins* face parte din înțelesul termenului *corp*.

Judecățile bazate pe experiență, cele matematice sunt sintetice: $7+5=12$.

d) Cunoașterea a priori (înainte oricărei experiențe) și **a posteriori** (dobândit în urma experienței).

Un enunț de genul : *Această carte este interesantă* este a posteriori ,deoarece poate fi justificat numai pe baza experienței . Iar enunțul : *Toți celibatarii sunt necăsătoriți* este a priori,deoarece adevărul lui nu depinde de nici un fel de experiență.

Filosofie

Această distincție a fost dezvoltată în epoca modernă, mai ales de **Immanuel Kant**.

3. Adevăr și eroare

a) Teoria corespondenței: expresie consacrată de Bertrand Russel.

Conform acestei teorii, un enunț este adevărat dacă descrie starea de lucruri reală la care se referă; o enunțare adevărată este aceea prin care spui ca ESTE ceea ce este și că NU ESTE ceea ce nu este; trebuie să existe o relație de corespondență între enunț și fapt.

b) Teoria pragmatistă: William James: interpretarea fiecărei concepții după consecințele sale practice; astfel, se orientează spre experiență; consecințele practice pozitive ne conduc direct, nemijlocit la real; o idee este adevărată dacă are asemenea consecințe; cum nu putem verifica toate ideile noastre, valoare de adevăr este negată în fapt doar ideile pentru care nu poate fi concepută nici un fel de verificare.

Cunoașterea este un amestec de adevăr și eroare, adică, multe dintre ideile și teoriile considerate la un moment dat ca fiind adevărate s-au dovedit în timp eronate. **Eroarea** este solidară cu minciuna. Le deosebește intenționalitatea (una neintenționată, cealaltă intenționată), dar ambele sunt categorii ale falsității. Eroarea indică absența adevărului. **Rene Descartes** afirma că, deși cunoașterea noastră este limitată, totuși este perfectă, dacă ținem cont de intențiile Creatorului; chiar El ne-a înzestrat cu o facultate menită să ne ducă și la erori. Tot el considera că regula generală a cunoașterii este: toate lucrurile concepute prin rațiune clar și distinct sunt adevărate.

Karl Popper : cunoașterea nu este un continuu proces de acumulare de adevăruri, ci unul de detectare și eliminare a erorii. Pentru el, *cu fiecare pas înainte (...) descoperim că acolo unde am crezut că stăteam pe temelii solide, toate lucrurile erau, în realitate nesigure*. În concepția lui, cunoașterea începe cu probleme și sfârșește (în măsura în care ea sfârșește vreodată) cu probleme.